

Sažetak

Sanda Ham, Pedagoški fakultet, Osijek
UDK 801.1:808.62, znanstveni članak,
primljen 23. 2. 2000., prihvaćen za tisak 28. 2. 2000.

On the Solid and Divided Writing of Prepositional Phrases

The description of semantic and grammatical relations within idiomatic expressions should offer an answer to the question of whether a preposition and a noun in an idiomatic prepositional phrase form a new meaning that should be marked in spelling by being written together, as one word, and that should thus be distinguished from a different meaning in a prepositional phrase used freely, outside of the idiomatic expression: in other words this description should suggest which spelling should be accepted, the one where the phrase is written as one word: *nizdlaku, uvjetar, uglavu, naruku*, or where it is written as separate words: *niz dlaku, u vjetar, u glavu, na ruku...* The answer is unambiguous – the new meaning is not acquired by coalescing of the prepositional phrase, but by the transformation of the meanings of all elements of the idiom – idiomatic prepositional phrases should not be written together, but as separate words: *niz dlaku, u vjetar, u glavu, na ruku...*

PITANJA I ODGOVORI

POLOVICA ILI POLOVINA
KAO PITANJE?

Polovicom siječnja jedna je slušateljica čula u radijskoj emisiji *Govorimo hrvatski* neobično objašnjenje riječi *polovica* i *polovina*: da je *polovica* ono što je fizički podijeljeno na dva dijela ili se tako može dijeliti, a *polovina* ono što se ne može tako dijeliti nego samo zamisliti, pa je rečeno da se kaže *polovica kruha, a polovina dana, polovina puta*. Slušateljica pita je li to zaista tako.

Prije nego odgovorim na pitanje, valja reći nekoliko riječi o autorici koja je tako govorila. Redovito slušam tu emisiju i mogu reći da se svela samo na nekoliko autora od kojih ju neki smatraju malo važnim poslom pa joj često i ne posvećuju dovoljno pozornosti. Tako jedna

savjetnica često dijeli savjete, a sama se nije okušala u pismenom obliku, što bi bilo podložnije kontroli, niti sama što istražuje da donese zaključke na temelju svojih istraživanja, nego se oslanja na dosadašnju normu i pročitane literature. Dobro je kad dobro shvati što drugi pišu, ali dijeli loše savjete kad se ne pita zašto je takva norma ili kad krivo shvati tuđe pisanje. Tako je 23. veljače jednostavno rekla da je *putom* kad se govori o konkretnom putu, a *putem* kad se o putu govori u prenesenu značenju. Taj je neprihvatljiv savjet vjerojatno nastao tako što je krivo shvatila Težakov opis tih oblika u knjizi *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* S. Babića i suautora.

Čuo sam i ja njezin savjet o *polovici* i *polovini* i odmah sam pomislio da nije dobar. Ne će biti da takva tvrdnja počiva

na jezičnoj upotrebi, nego se autorici možda samo učinilo da bi tako valjalo razlikovati. Kako znam da malo sama što istražuje i samostalno zaključuje, stao sam tražiti odakle je mogla uzeti tvrdnju o razlici između *polovice* i *polovine* i ubrzo sam ju našao u *Hrvatskome jezičnome savjetniku* jer u njemu upravo tako piše:

“polòvica -e; za *dijeljivo* [sic!]: - jабuke, svinjska -, - kruha; usp. *polovina*”

“polòvina -e: mat. - broja, tri polovine, - dužine; za *nedjeljivo*: - čovječanstva, - razreda; usp. *polovica*”.

Primjeri pokazuju da autori HJS nisu sami dovoljno istraživali jezična pitanja, nego se služili raznim djelima i prepisivali iz njih ili su jednostavno napisali kako se njima čini da jest ili da bi trebalo biti ne zapitavši se može li tako biti. Tako i autorica koja je pisala dio o *polovici/polovini*, nije do toga mogla doći na temelju građe, nego je to mogla odnekle uzeti. Pregledao sam većinu jezičnih savjetnika i nisam mogao naći da je o *polovici* i *polovini* uopće pisano, zato je potrebno to pitanje potanje razmotriti.

No to nije moj prvi susret s *polovicom/polovinom* kao jezičnim problemom. Prije nekoliko godina u usmenom prikazu jedne knjige upotrijebio sam nehotice riječ *polovina* i nekoliko je slušatelja primjetljivo zabrulo. Kad sam bio gotov, zapitao sam što sam neprilično rekao, a jedan mi slušatelj reče da je razlog bio riječ *polovina*, da nije hrvatska.

Potaknut sada pitanjem malo sam se pozabavio tim riječima i evo što sam našao odnosno što nisam. Prvo sam pogledao u *Razlike* P. Guberine i K. Krstića i nisam našao ni *polovicu* ni *polovinu*, isto tako ni u Brodnjakovu *Razlikovnom rječniku*. U nekim pojednostavljenim priruč-

nicima našao sam da je *polovina* srpski, a *polovica* hrvatski, ali mislim da se na njih ne treba posebno osvrutati iako je karakteristično da vlada takvo mišljenje. Ozbiljniju takvu tvrdnju našao sam u najnovije vrijeme u *Republici* 9–10/1999., gdje Vinko Grubišić u polemici sa Snježanom Kordić piše:

“Slično je i s njenom tvrdnjom: »Ne- točno je tvrditi da u nizu razlomaka *jedna trećina, jedna četvrtina, jedna petina* itd. iznimku predstavlja nepostojanje izraza za *jedna polovina*, umjesto kojeg se, prema autorovim riječima, kaže *jedna polovica*.« Točno je da to tvrdim na str. 93. i to iz jednostavnog razloga što smatram da hrvatska riječ *polovica* znači isto što i srpska *polovina*.” (Str. 161.)

Skupljajući potvrde za to, zapazio sam da su književne potvrde za *polovicu* nešto češće u hrvatskome, a za *polovinu* u srpskome. Karadžić u Srpskome rječniku 1818. nema *polovicu*, a *polovinu* upućuje na *pola*. U 3. izdanju, za koje piše da je vjerno rađeno po 2. izdanju, *polovica* je upućena na *polovina*, ali tu *polovina* znači ‘dio’ jer je potvrđena primjerom “Prebio ga na tri polovine” (koplje). A da u narodnim pjesmama *polovina* znači i *dio*, vidimo još iz dva primjera o sablji: *Prebio mu je u tri polovine.*; *Prebio je na tri polovine*. Da se i inače može govoriti o tri- ma i više polovica, nije nelogično jer se može reći o onome što je zaista polovica, npr. kad se prodaju svinje: *ja ću uzeti tri polovice, a ti uzmi pet*. I Broz-lveković *polovicu* upućuju na *polovinu* i pod prvom riječi ima tri Karadžićeva primjera, a pod drugom 11. I Ristić-Kangrga u *Rečniku srpskohrvatskoga jezika polovicu* upućuju na *polovinu*, što bi sve moglo značiti da je u srpskome običnija *polovina*, a u hrvatskome *polovica*. Mislim da se ipak ne može govoriti o jasnoj hr-

vatsko-srpskoj polarizaciji tih riječi nego samo težnji za takvom polarizacijom. Šojatov *Čestotni rječnik Večernjega lista i Vjesnika* pokazuje da je 1980. *polovica* upotrijebljena 19 puta, a *polovina* 4 puta, a Mogušev *Hrvatski čestotni rječnik* (1999.) bilježi *polovicu* 43 puta, *polovinu* 42, što je podjednako. Usput, tako je i u *Rječniku bosanskoga jezika*, gdje su dobrim dijelom i hrvatski pisci muslimani; tamo je *polovica* 23 puta, a *polovina* 27 puta. No ti rječnici daju samo gole čestotne podatke, ne daju potreban kontekst ni autore. Pogledao sam u *Veliku biblijsku konkordanciju* i našao da je u Bibliji *polovica* upotrijebljena 39 puta, a *polovina* 59 puta. Međutim u 30-milijunskome *Hrvatskome nacionalnome korpusu*, što ga priređuje Marko Tadić, a sada je došao do 7,5 milijuna riječi, riječ *polovica* nalazimo 833 puta, a *polovina* 105 puta, i tih je 105 većinom iz novina.

Moglo bi se dakle reći da se *polovina* proširila u hrvatskome nakon djelovanja hrvatskih vukovaca, ali ako pogledamo u AR, nalazimo ovakvo stanje: *polovica* u 6 hrvatskih rječnika i 43 tekstovna primjera, u srp. u 2 rječnika i 8 primjera; *polovina* u 4 hrv. rječnika i 15 primjera, u srp. u 1 rječniku i 25 primjera. Tu se doduše opet vidi da u hrvatskome prevladava *polovica*, a u srpskome *polovina*, ali se opet ne može govoriti o jasnoj polarizaciji nego o težnji.

Razliku treba dakle tražiti na području upotrebe i na semantičkome području.

Na području upotrebe mogla bi biti razlika u tome što se u matematici *polovina* uzima kao dio cijeloga, te se $1/2$ čita *jedna polovina*; odatle mogu biti i *tri polovine*, $3/2$. To bi moglo biti zato što se kaže *trećina*, *četvrtina*, *petina*, *šestina*, *osmina* itd. Odatle bi *polovina* moglo biti u matematici, a izvan matematike danas

se širi i na druga područja bez srpskoga utjecaja. A kad se jave dva oblika, obično se u njima traži neka druga razlika jer je opća težnja da sinonimi, istoznačnice, razjednače svoja značenja ili da se jedan izgubi iz jezika.

Međutim da se *polovica* upotrebljava za ono što je djeljivo, a *polovina* za ono što je nedjeljivo, bilo bi neobično jer gotovo se sve može dijeliti na pola. Prvo, u HJS nije dan kriterij za *djeljivost/nedjeljivost*. Sigurno je već unaprijed da sve ne mora biti podijeljeno kao što su svinjske polovice u vezi "prodaju se svinjske polovice", nego da *može* biti podijeljeno, npr. *desna polovica glave, lijeva polovica glave, lijeva polovica razreda uz jedan zid, a druga polovica uz drugi zid*. Čovječanstvo nije tako lako dijeliti kao razred, ali to je samo iz tehničkih razloga, pa ipak nalazimo primjere gdje se za razne skupine ljudi kaže *polovica nazočnih, polovica biračkoga tijela, polovica stanovnika* i sl. Kad tako gledamo, sve može biti podijeljeno. Za *polovicu* kuće se kazuje "idealna polovica", kad svatko ima pravo na pola kuće, ali diobom nije podijeljena na fizičke dijelove.

A kad bismo i mogli naći neki kriterij za *djeljivost/nedjeljivost*, daju li nam jezične potvrde pravo na takvu podjelu? Ja mislim da ne daju.

Izostavimo značenje za dio bračnog para za koji se u hrvatskome upotrebljava riječ *polovica*: *ljepša, krasna, bolja, mila polovica*, i uzmimo AR, naći ćemo da za *polovicu* piše "jedan od dva (jednaka ili nejednaka) dijela u koje je što razdijeljeno", a pod natuknicom *polovina* "isto što *polovica*".

Nisam istraživao koliko je to točno, iako vjerojatno jest, jer ma što utvrdio, moglo bi se reći da je to bilo u prošlosti, a da je suvremeno stanje drukčije. No ako pre-

gledamo suvremene potvrde, ne ćemo naći tu razliku. U rječnicima je zabilježeno četrdesetak potvrda pa iako bi se na njima moglo utvrditi neko stanje, moglo bi se reći da nije mjerodavno zbog maloga broja primjera, uključivši i podatke iz biblijske konkordancije. Zato sam i uzeo podatke iz *Hrvatskoga nacionalnoga korpusa*, koji daje riječi s potrebnim kontekstom: *polovica* ima 833 potvrde, a *polovina* 105. Mislim da već taj podatak jasno pokazuje izrazitu prevagu *polovice*, a iz njega možemo zaključiti da teško može biti semantičke podjele po *djeljivosti/nedjeljivosti*. I nema je. Pregledao sam sve primjere s *polovina*, i 400 primjera s *polovica* i ustanovio da uza sve vrste imenica ide i *polovina* i *polovica*. Najčešće su veze s imenicama za prostor, vrijeme, broj, količinu i sl., dakako znatno brojnije uz *polovicu* nego uz *polovinu*. Nisam mo-

gao naći nikakvu semantičku podjelu. Stoga i ja kao i obrađivač dijela o tim riječima u AR, a to je bio Tomo Maretić, smatram da *polovina* znači isto što i *polovica*. Moram reći da nisam istraživao u samoj matematici, ali to istraživanje ne bi donijelo nikakvu promjenu u općem jeziku. U njemu su to prave istoznačnice. Ipak, tko želi jednoj dati prednost, u hrvatskome književnome jeziku može dati prednost riječi *polovica*. Njoj u prilog govori većina podataka.

Kad sam se prihvatio da pišem ovaj članak, nisam to učinio samo da odgovorim na jedno pitanje, nego da pokažem kako za neke sumnjive tvrdnje treba postupiti u proučavanju. A nije to tako ni teško. Provjerivši svih 105 primjera za *polovinu* i 400 primjera za *polovicu*, potrošio sam samo sat i pol.

Stjepan Babić

OSVRTI

O KRSTU I KRŠĆANINU I NADIJEVANJU IMENA

Članak *Krstarenje ili kružna plovidba?*, objavljenom u 4. broju prošloga godišta želio sam napisati da su hrvatske riječi i *križ* i *krst*, a onda i izvedenice od njih, s različitom raspodjelom pa i značenjem.

M. Horvatek iz Krapine u osnovi prihvata tu razliku, ali ima tri napomene. Piše:

1. Vaš odgovor na stranici 137., citiram: "... ali treba naglasiti da su hrvatske riječi i *krst* i *križ* jer Hrvati upotrebljavaju riječ *krst*, npr. *Krst Ivanov bijaše li od Neba ili od ljudi* (zagrebačka Biblija, Marko 11,30) – *Jedan Gospodin! Jedna vjera! Je-*

dan krst! (Isto, Efežanima 4,5)."

Istina je da su Duda i Fućak preveli grčku riječ *baptisma* *krst*, ali zašto je to potrebno kad mi Hrvati imamo za tu grčku imenicu najljepšu hrvatsku riječ *krštenje*. Mnogo je ljepše reći i uputnije upotrijebiti hrvatsku riječ kako je navodi Biblija u izdanju Kršćanske sadašnjosti: "Odatle je bilo Ivanovo krštenje?" (Mt 21,25; Mk 11,30). A ista primjedba i pitanje se odnosi i na vaš odgovor Pavlova navoda iz Ef 4,5.

2. Zar se umjesto riječi "... nadijeva mu ime" ne bi moglo ponuditi bolje rješenje? Npr. *imenuje ga*, ili *nadjenuo mu je ime*. U nekim krajevima Hrvatske riječ *nadijevati* se rabi za: nadijevanje kobasica ili krvavica.